

Tadqiqot **uz**

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

**31 MAY
№28**

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 28-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
23-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
28-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-23**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
28-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-23**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 28-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 май 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 24 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шохида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

АГРОПРОЦЕССИНГ РИВОЖЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

1. Бобожонов Сайд Уткирович DAVLAT KADASTRLARI YAGONA TIZIMINI YARATISH VA YURITISHDAGI MUAMMOLARI.....	7
2. Muxamadov Qamoriddin Mukhtorvich SALINITY OF LANDS I N AGRICULTURE	9
3. Farmonov Nizom Ochilovich, Rejepbaev Joshqin Egamberganovich SIGIRLARDA VITAMINLAR VA MINERAL ELEMENTLARNING ROLI.....	11
4. Ситмуратов Шухрат Тенгелович, Досымбетова Фарида Ситмуратовна ИҚТИСОДИЙ ЎСИШНИНГ БАРҚАРОР МУТАНОСИБ РИВОЖЛАНИШИДА ИНВЕСТИИЯЛАР ҲАЖМИ	14
5. Ситмуратов Шухрат Тенгелович, Курбанбоева Замира ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ УЧУН ИҚТИСОДИЙ ЎСИШНИНГ ЭКОНОМЕТРИК КҮП ОМИЛЛИ МОДЕЛИ	17

АГРОПРОЦЕССИНГ РИВОЖЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

DAVLAT KADASTRLARI YAGONA TIZIMINI YARATISH VA YURITISHDAGI MUAMMOLARI.

Бобоҷонов Саид Утқирович

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўялигини механизациялаш муҳандислари институтининг Бухоро филиали, Ўзбекистон Республикаси

Телефон: +998997094580
bobojonovsaidjon2000@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqola davlat kadastr yagona tizimini yartish va undadi dolzarb muammolarni yechishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: jadvallar, qaydnomalar, reestrlar, maydoni, o'lchamlari, tasvirga olish, yer, suvlar, yashil daraxtzorlar, tuproklar.

Kadastr ma'lumotlarining kup mazmunli va maksadliligi unda aloxida kichik tizimlarni ajratish zaruriyatini aniqlagani xolda tizimning tarkibini shakllantirishga katta ta'sir kursatadi. Kichik tizimlarni ajratish prinspining asosiga ob'ektlar va vogeliklar tugrisida bir xil ma'lumotlarni tartibga keltirgan shaxar kadastrining tarkibi quyilishi mumkin. Ammo kadastrning tarkibida qilingani singari, ajratish yetarli shartdir, negaki turli ob'ektlar uchun ma'lumotlarni tuplash va qayta ishslash usullari bir xil bulishi mumkin. (Masalan, topografik ma'lumotlar barcha ob'ektlar va vogeliklar uchun bir xil usullarda to'planadi va kayta ishlanadi, malumotlarni to'plash uchun bir xil aero va foto apparaturalardan; teodolitlardan foydalaniladi; malumotlarni qayta ishslash uchun bir xil EXM va xokazo) Shunga uxshash faktlarni boshka jarayonlarga nisbatan xam kuzatish mumkin, masalan, malumotlarni saqlashni bir xil tipdagi EXMdha amalga oshirish mumkin

Yuqorida keltirilgan fikr-muloxazalar shundan guvoxlik beradiki, shaxar kadastr tizimining tarkibini shakllantirishda kadastr ma'lumotlarini qaytdan yaratish buyicha xarakatlarning texnologik xarakterini xisobga olish zarur. Ma'lumotlarni qayta yaratish jarayonining aynan texnologik qirralaridan foydalanib aloxida texnologik operatsiyalar yig'indisini shunday tuplash mumkinki, buning natijasida tizimning xaqiqatan ham sezish mumkin buladigan oraliq yoki yakuniy materiali (maxsulot) yaratiladi. Masalan, texnologik nuqtai nazardan shaxar muxitining ob'ektlari va vogeliklari tugrisidagi axborotlarni tartibga solingan tuplami kurinishida yakuniy maxsulotni yaratish buyicha xarakatlar tizimining butun tuplamini kurib chiqib, unda texnologik operatsiyalarning shunday tuplamlarini ajratish mumkinki, uning bajarilishi natijasida oraliq yoki natijaviy maxsulot olinadi. Shunday tupamlardan bittasi sifatida ma'lumotlarni tuplash va qayta ishslash, kadastrlarni shakllantirish (kadastr uchastkasi, kuchaning bulagi, chorrraxa) operatsiyasini kuz oldimizga keltirish mumkin. Buning natijasida ob'ektlar va vogeliklarni miqdoriy va sifat kadastr xususiyatlarini yoritadigan jadvallar, qaydnomalar, reestrlar, plan-xarita materiallari kurinishidagi axborotli model yaratiladi. Bu tuplamni topografiya va geologiya bilan uxshashligi jixatidan "Tasvirga olish" texnologik jarayoni sifatida qarash mumkin. Ikkinchi tuplamni "bank" texnologik jarayoni sifatida izxor qilish mumkin. U o'z ichiga quyidagi operatsiyalarni oladi: ob'ektlar va vogeliklar kadastrining axborotlar modellarini bir tizimga keltirish, saqlash, shakllantirish, materiallarni taxlil kilish va surovnomalar buyicha foydalanuvchilarga berish.

"Tasvirga olish", "Bank" texnologiya jarayonlari shaxar kadastrini va texnologik nuktai nazaridan shaxar kadastr tizimining yaratilishini ta'minlaydigan texnologik operatsiyalar majmuasini uz ichiga oladi. Tizim tarkibida "tasvirga olish", bankni uning kichik tizimlari sifatida yoki shaxar kadastrini yaratish va yuritishning aloxida texnologiyalari sifatida qarash mumkin. Tasvirga olish, bank texnologiya jarayonlarini birlashtirish turi tizimning tarkibi uchun prinsipial

axamiyatga, masalan funksiyaning kichik tizimi ega emas, ammo tizimning xarakteriga (mexanik, avtomatlashtirilgan, avtomat) va uni shakllantirishga yondashuvlarga qarab uzgarishi mumkin. Ammo bu uzgarishlar tarkibini tubdan uzgartira olmaydi, negaki, shaxar kadastrini yaratish va yuritish buyicha operatsiyalarning butun jamlamasi yakuniy maxsulot shaxar kadastridan tashkari faqat bittagina oralik material his qilish va baxolash mumkin bo'lgan tizimning yakunlangan tasvirining maxsuloti sifatida aks etadigan xisob birligining axborotlar modelini ajratish imkoniyatiga egadir.

Tizimning tarkibi, texnologik operatsiyalar (tizimning funksyasi) tuplami xamda ularni texnologiyalilik (oralik va yakuniy maxsulot turi) prinspiga asosan birlashtirish bo'yicha keltirilgan muloxazalar, shuningdek, nazariy tadqiqotlarning jamlangan natijalari shaxarning kadastr ta'minotini quyidagi asosiy koidalarini shakllantirishga imkon beradi:

Shaxar kadastr tizimi shaxarni kadastr jixatdan ta'minlash sifatida qaraladigan shaxar muxitining ob'ektlari va vokeliklari tugrisidagi kadastr axborotlariga tashkilotlar va shaxarni boshkarish organlari surovlarini tezkor, tula va sifatli kondirishga muljallangan.

Yagona tashkiliy xukukiy va me'yoriy texnologik asosda tashkil etiladigan shaxar kadastr ta'minoti tabiat shaxar kadastri tizimi bilan amalga oshiriladi.

Shaxar kadastr tizimini uraganish predmeti shaxar tabiiy texnogen majmuasidir, kaysiki shaxar obektlari tuplamidan (yer, suvlar, yashil daraxtzorlar, tuproklar, bino va inshootlar, injenerli kommunikatsiyalar) va shaxarning xayot faoliyati bilan boglik ijtimoiy-iqtisodiy vokeliklardan ekologiya, meditsina, transport xizmat ko'rsatish soxalari va boshkalardan iborat.

Texnologik jixatdan shaxar kadastr tizimining tarkibi tizimning funksiyasi sifatida aniqlanadigan kadastr ma'lumotlarini to'plash, qayta ishlash, xisob qilish, tizimga keltirish, taxlil kilish va berish kabi birin-ketin keladigan operatsiyalarni birlashtiruvchi "Tasvirga olish" va "Bank" texnologik jarayonlarning birligidan iborat.

Adabiyotlar

1. Dalakyan V, Asanov R, Kim L - Korma Uzbekistana-T.Mexnat.1986.
2. Abdurakov D va boshqalar - Dehqonchilik va ozuqa tayyorlash assoslari T. Mehnat 1987 yil.
3. "Qishloq xo'jaligida iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida". O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 88-sonli qarori.
4. Qorako'l yaylovlari va ularidan samarali foydalanish bo'yicha amaliy qo'llanma.-Samarqand, 2001.

SALINITY OF LANDS I N AGRICULTURE.

Muxamadov Qamoriddin Mukhtorovich
Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural
Mechanization Engineers Bukhara branch
Telephon:+998 905000293
qmuxamadov@gmail.com

ANNOTATION: How to bring the surface of groundwater to the optimum depth depends mainly on the mineralization of groundwater, the depth of the crop root cascade, the mechanical composition of the soil and the physical properties of the water and the climatic characteristics.

KEYWORDS: groundwater, germination of gooseberry, soil are differentiated, . For climatic, irrigation

The critical depths at which soils in the central Osie can be salted are as follows mineralization of groundwater at 7 g/L, at -1,5 m; at 5 g/l -2,2 m; at 1,5 g/l -1,5 m. When ground water is higher than the critical depth, evaporation of groundwater, directed upwards through the capillaries of the soil, occurs. Along with groundwater, the chemical composition of various salts rises to the top, thereby permeating the e state of the soil. For climatic and soil-geological conditions of the Fergana Valley, 0,03% chloride mineral added to the soil in 1 meter soil layer increases the fertility of the beautiful. If 0,1% li chlorine is added to the soil, the germination of gooseberry is delayed by 17 days. Thus, the amount of chlorine in the 1-meter layer of the soil exceeds the required amount of manure sprouts, flowering, opening of the breasts and reducing the dressing. In well-water-bearing soils, the percentage of na₂so₃ salts is 0,1%; NaCL - less than 0,2%; and in Na₂SO₄ it is allowed to be less than 0,5%. The presence of 0,01% li chlorine in the soil affects the condition of the plant. Plants grow normally when the soil contains up to 0,1% of the salt concentration; 0,2.... Plants at 0,4% are tormented; 0,4....At 0,6% – the average suffering; 0,6.....At 1,0% it will be very difficult to judge. Harmful salts in the soil, an increase in 1% leads to the drying out of plants. In order to avoid deterioration of the state of farm land, it is necessary to regularly conduct control, monitor the level of salinity of the soil, the satiety and mineralization of groundwater. 3.to monitor groundwater sales.....5 m well was dug. Diameter of the Well 8...10 cm asbestos attachment iron pipe is installed. Thickness of the bottom of the well 10....15cm mixed sand sprinkled. Diameter 3 for groundwater penetration at the bottom of the pipe. Holes with 5 cm are left. The top of the well is fixed with a metal scoop. The interval between the studs in the Wells where the observation is conducted is 1..It is set to reach 1,5 km. The observation wells are installed away from the channels, collars. The perimeter of the well is filled with soil. Observation in wells are determined by the nature of the. The wells are connected by plan and height to the height of one place. Observation wells 100 depending on the reclamation conditions...One squadron reaches 150 on the field the sale of groundwater is observed once in ten days. Mineralization of groundwater occurs in the spring (01.04) and autumn (01.10), and all chemical tests are performed in the laboratory.The opposite effect for plant reproduction is due to the water-physical property of the soil, the biological property of the plant, the content of salts in the amount of Kilo salts, they are heterogeneous. They are according to the quality of the soil waters. acid (carbonate – SO₃ salts are soluble in water, soluble in water, due to which it is slightly separated from the solution and at the end of the source, the places of irritation are covered with dressing. The solubility of sulfuric acid salts is superior to that of carbonate. Salts that dissolve very lightly and quickly in water are considered chlorinated salts. Depending on the composition of the salts, the types of salinity in the soil are differentiated. Carbonate, sulfate carbonate, carbonate sulfate , chlorine and chloride. Due to the fact that chloride salts are slightly soluble in water, they are found in the upper layers of the soil surface and seepage water, these layers are harmful to the UTA for hardness. At the same time, the water of the soil absorbs the physical properties of the soil. Salinity of soils is inextricably linked to the regime of mineral waters, their regime in the irrigation areas is determined by the irrigation regime and the technique of irrigation of. Approaching the surface of the waters will cause the waters to sharply Shine, which in this case will lead to the salinity of the surface layer of the soil. In the soil, the oat quality of the salts dissolved in it. The same soil can be found with a minimum moisture content of carob, which is different from the amount of salts contained in it. Preliminary data on

the composition of the soil, which determine the amount of water soluble salts in it, indicate the different effects of these salts on the plant.

In order to determine the amount of salts in which cell crops are burned in the soil, it is necessary to first distinguish the salinity of the soil. They are divided into 2 Types: 1) does not contain absorbent in soils but the concentration of chloride, and sodium carbonate solutions is significantly blurred. 2) in soils, the concentration in the soil water of soluble salts in water in the absorbent content in the "Na" soil is three times lower. In region, mainly soils were found scattered, and given them in the tone of the degree of salinity.

Literature

1. Dalakyan V, Asanov R, Kim L-Karma Uzbekistan-T.Cocktail.1986.
2. Abdurakov D and others-basics of farming and feed preparation T. Labor 1987 year.
3. "On additional measures for the implementation of economic reforms in agriculture". Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan № 88.
4. Practical Guide to the use of Spruce Springs and their effective use.- Samarkand, 2001.

SIGIRLARDA VITAMINLAR VA MINERAL ELEMENTLARNING ROLI

Farmonov Nizom Ochilovich
Rejepbaev Joshqin Egamberganovich
Telefon+998933529211
E-mail: Jushqin91@mail.ru

Annotatsiya. Yuqori mahsuldor sigirlarning reproduktiv funktsiyasini boshqarishda beta-karotin, A, D, E vitaminlari , 15 makro- va mikroelementlarning o'rni ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Sigir, ko'payish, tartibga solish, yog'da eriydigan vitaminlar, minerallar, o'zaro bog'liqlik, etishmovchilik, ortiqcha, premikslar.

Yuqori samaradorlikdagi sutli dehqonchilik yaxshi tug'ish va 100 bosh sigirdan 95-98 buzoq tug'ish koeffitsientini talab qiladi. Biroq, ko'plab sut fermer xo'jaliklarida sigirlarning 25 foizdan ko'prog'i ombor bo'lib qolmoqda, bu esa chorvachilik rentabelligini pasaytiradi. Bepushtlik va bepushtlikning sabablari har xil. Amalda, reproduktibilite eng tez-tez kuzatilmoga buzilishi - sigir ozgartirishga quvvatiga, organlar buziladigan bilan bog'liq emas. Tug'ilgandan keyin klinik jihatdan sog'lom hayvonlar tez-tez va uzoq vaqt davomida jinsiy siklik belgilarini ko'rsatmaydi yoki ko'p marta urug'lantiriladi.

Beta-karotinni etarli miqdorda olmagan hayvonlarda reproduktiv qobiliyat buziladi. Yumshoq uzoq muddatli issiqlik, uzoq vaqt ovulyatsiya, homilaning homilador bo'lish ehtimoli pasayishi, sariq tananing rivojlanmaganligi, progesteronning etarli darajada chiqarilmasligi mavjud. Sariq tananing rivojlanmaganligi reproduktiv sikilga salbiy ta'sir qiladi, natijada kista tuxumdonlarda paydo bo'lishi mumkin. Karotin etishmovchiligi bilan, rivojlanishning 7-haftasigacha embrion o'limi va erta tushishlar tez-tez uchraydi. Karotin etishmovchiligi bachadonning uzoq muddatli invotsiyasi va yallig'lanishining umumi sababi, jinsiy siklning kechikishi va tuxumdon kistalari shakllanishidir.

E vitamini birinchi navbatda sigirning jinsiy faoliyatini tartibga soladi va homilaning normal rivojlanishini ta'minlaydi. Uning etishmasligi bilan, embrionlar, odatda, 11-33-kunida vafot etadi, ya'ni ular homiladorlikning dastlabki bosqichida (yashirin abort) qayta tiklanadi. Sigirlarda tug'ilishning pasayishi bachadonning fiziologik funktsiyalarining buzilishi, buqalarda moyaklarning degeneratsiyasi, bepushtlik tufayli qayd etiladi.

Gipovitaminoz D aritmik reproduktiv sikllarda va ko'p sonli ullarda o'zini namoyon qiladi va agar sigirlar urug'lantirilsa, zigotalarning o'limi rivojlanishning dastlabki bosqichida sodir bo'ladi. Shuningdek, tuxumdonlar atrofiyasi, doimiy sariq tanasi va kistalari aniqlanadi. Tug'ruqdan so'ng, silliq mushak tonusining pasayishi tufayli ko'pincha bachadonning subinvolyutsiyasi mavjud bo'lib, bu xizmat muddatini uzaytirishga olib keladi. Uzoq muddatli D vitamini etishmovchiligi sigirlarning tuxumdonlarida qaytarilmas o'zgarishlarga va doimiy bepushtlikka olib keladi.

A vitamini etishmovchiligining dastlabki klinik belgisi reproduktiv siklning buzilishi, sigirlarning unumdorligining pasayishi, ayniqsa qishda. Tuxumdonlarda aniqroq etishmovchilik bilan doimiy sariq tanalar, doimiy bepushtlikni keltirib chiqaradigan atrofik hodisalar mavjud. A vitamini etishmovchiligi bilan abort qilish va o'lik, zaif avlod tug'ilishi mumkin.

A, D, E vitaminlari miqdorini 100, 135 va mavjud me'yorlarga nisbatan 150% gacha oshirish bilan sigirlarda reproduktiv funktsiyani takomillashtirishning barqaror modeli qayd etildi (xizmat muddati davomiyligining qisqarishi) navbatli bilan 95,1; 85,3; 76,6 kungacha va tanalararo davr - 374 gacha; 362; 350 kun).

Kaltsiyemiyaga bachadon involyutsiyasining sekinlashishiga, uning distoni va prolapsasiga, shuningdek platsentaning ushlanib qolishiga olib keladi. Ca ning ko'pligi, shuningdek, P, Mg, Zn, Cu ning ikkilamchi etishmovchiliginin rivojlanishi natijasida hayvonlarning reproduktiv funktsiyasini buzilishiga olib keladi . *P etishmovchiliginin* ko'payishiga salbiy ta'siri uning etishmovchiliginin boshqa belgilari paydo bo'lgandan so'ng namoyon bo'ladi, ular orasida unumdorligi pasaygan, tartibsiz yoki to'liq estrus, funktsiya buzilishi va tuxumdon kistalari mavjud. Ortiqcha *P* sariq tananing va kataral endometritning qattiqlashishiga olib keladi. Laboratoriya hayvonlarida aniqlangan bo'lsa-da, sigirlarning reproduktiv funktsiyasiga Mg ning o'ziga xos ta'siri to'g'risida adabiyotlarda ishonchli ma'lumotlar mavjud emas . Ratsionda K ning ko'pligi bilan tuxumdon kistalari va yiringli endometrit kuzatiladi va Na etishmovchiligi bilan jinsiy sikl

buziladi, kataral endometrit tez-tez uchraydi va tug'ruq kechiktiriladi.

Oltингурт etishmovchiligi bilan oltингурт о'з ichiga olgan aminokislotalar va biotinning sintezi pasayadi, bu esa unumdorlikning yo'qolishiga va laktatsiya davrining pasayishiga olib keladi.

Selen asosan platsenta, gipofiz, buyrak usti bezlari va moyaklarda yotadi. Se- tarkibidagi oqsil maniy tarkibida mavjud. Erkaklarda etishmasligi bilan spermatogenetik qilibi qilinadi va sperma sifati yomonlashadi, ayollarda distoniya va bachadon involyutsiyasining pasayishi, tuxumdon kistalari, platsentaning ushlanib qolishi, yangi tug'ilgan buzoqlarda hayotiylik va emish faolligining pasayishi kuzatiladi. Qonda Se konsentratsiyasi kam bo'lган sigirlarda platsentaning tutilishi ko'pincha qayd etiladi. Se ning ko'pligi hayvonlarning reproduktiv qobiliyatini ham susaytiradi.

Bu bilan J tanqisligi, reproduktiv quvvatsizlik qalqonsimon bez funksiyasi susayish natijasida sodir bo'ladi. Bunday sharoitda xomilalik rivojlanish har qanday bosqichda erta embrional o'lim, rezorbsiya va abort natijasida to'xtab qolishi mumkin; buzoq bilan o'lik yoki juda zaif tug'ilishi mumkin; ko'pincha homiladorlik va tug'ruqning uzayishini, shuningdek platsentaning saqlanib qolishini qayd eting. J ning o'rtacha tanqisligi bilan g'unajinlar kechiktirilgan jinsiy rivojlanish va tuxumdonlar disfunktsiyasini kuzatadilar, buqalar esa kuchini pasaytiradi va sperma sifatining yomonlashishiga olib keladi. Yod toksikozi bilan abort qilish va homilaning deformatsiyalari qayd etiladi.

Moyaklardagi Zn kontsentratsiyasi , prostata bezi, urug' va sperma faoliyati o'rtasida bog'liqlik mavjud . Zn spermatogenetik uchun muhim ekanligi ma'lum . Uning etishmovchiligi bilan moyaklar epitelisining atrofiyasi, ularning o'sishi va erkaklar balog'atining kechikishi sodir bo'ladi . Ratsiondag'i Zn qo'shilishi ushbu hodisani yo'q qiladi, agar bu elementning etishmasligi qisqa muddatli bo'lsa. Bundan tashqari, Zn jinsiy gormonlar sintezi va A vitamini almashinishida ishtirok etadi, agar sigirlarda Zn etishmovchiligi bo'lsa, unumdorligi pasayadi, homilaning rivojlanishi buziladi, tug'ilish davomiyligi ko'payadi, birinchi namoyon bo'lishining kechikishi kuzatiladi. bolalashdan keyin estrus va jinsiy issiqlik, xizmat muddati sezilarli darajada uzaytiriladi.

Sigirlarda Mp etishmovchiligi, folliculyar rivojlanishning sustlashishi, ovulyatsiyaning kechikishi, tuxumdonlarning birining yoki ikkalasining kichrayishi, tartibsiz va sokin ov qilish yoki uning yo'qligi, tug'ilishning pasayishi, abort, bo'g'implari shishgan o'lik yoki zaif buzoqlarning tug'ilishi, yiringli endometrit, balog'at yoshining kechikishi qayd etilgan.

Cu etishmovchiligida embrional o'lim, tuxumdonlar funktsiyasining buzilishi, yomon ifoda etilgan issiqlik, tug'ilishning pasayishi, platsentaning tez-tez ushlanib turishi, qiyin tug'ilishi va yangi tug'ilgan buzoqlarning hayotiyligi pasayadi. Cu qo'shimchalari gipokupremiya bo'lган g'unajinlar va sigirlarda unumdorlikni oshiradi. Sigirlarda CO2 etishmasligi balog'at yoshining kechikishiga, anestusiyaga, tug'ilishning pasayishiga, tuxumdonlarning gipofonksiyasiga, abortga va oxir-oqibat bepushtlikka olib keladi. Kuchli etishmovchilik bilan buzoqlar tug'iladi, ammo omon qolmaydi. Ushbu elementning qo'shimchalari uning etishmasligi bilan shaxslarning jinsiy funktsiyasini normallashtiradi. Oziq tarkibidagi kam nikel miqdori (10 mg/kg dan kam) sigirlarning unumdorligini pasaytiradi. Haddan tashqari ko'p miqdordagi Na, Mg, Mn, Cu, J, Fe, Zn, Se sigirlarning nasl berish qobiliyatiga ta'siri aslida amaliy ahamiyatga ega emas. Biroq, ko'pincha yaylovlarda sigirlarda kuzatiladigan Mo ning ko'pligi ularning balog'at yoshini kechikishiga, ov etishmasligiga va unumdorligini pasayishiga olib kelishi mumkin; buqalarda jinsiy quvvatsizlik, moyaklar degeneratsiyasi kuzatiladi va bu hodisalar teskari. Sigirlarning parhezidagi Mo tarkibini optimallashtirish ularning sut mahsuldorligini oshiradi va xizmat ko'rsatish muddatini 3-8 kunga qisqartirishga imkon beradi. G'unajinlar va sigirlarni boqish uchun mineral premikslardan foydalanish hayotning dastlabki 10 kunida parakeratoz, osteodistrofiya , buzoq kasalliklarining oldini olishga va xizmat ko'rsatish muddatini 22 kunga qisqartirishga yordam berdi. A, D, E, Glauber tuzi, Cu, Zn, Co, J, Se vitaminlaridan tashkil topgan premiksdan foydalanish sut hosildorligi, sut tarkibidagi yog 'va oqsil miqdori oshishiga, sut ishlab chiqarish uchun ozuqa xaratjalarning pasayishiga olib keldi. va sigirlarni urug'lantirish ko'rsatkichi. Boyitish ovqat Cu, Zn, Mn, Co, J 18 kun xizmat muddati qisqartiriladi belgilangan standartlarga muvofiq, 27% bilan homila boshiga xid sonini kamaytirdi va ginekologik kasalliklar soni - 25%.

Sigirlarning parheziga yuqori darajada vitaminli - mineral qo'shimchalar kiritilishi birinchi urug'lantirish paytida unumdorlikni 3 foizga oshiradi va xizmat muddatini 14 kunga qisqartiradi. Vitamin va mineral oziqlanishni optimallashtirish ilgari unumsiz bo'lган sigirlarning unumdorligini 24-27 foizga oshirish va ularning sut mahsuldorligini 12-15 foizga oshirish imkonini berdi.

Shunday qilib, qoramollarning reproduktiv funktsiyasini boshqarishda yog'da eriydigan vitaminlar, P - karotin, makro- va mikroelementlarning muhim o'rni ko'rsatilgan. Vitami -mineral qo'shimchalar yordamida sigirlarning unumdorligini oshirish imkoniyatini tajribada namoyish etildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Абрамов С.С., Арестов И.Г., Карпуть И.М. и др. Профилактика незаразных болезней молодняка. - М. Агропромиздат. 1990.
2. Абрамов С.С., Коваленок Ю.К., Фетисов И.Н. Ветеринарные и зоотехнические проблемы в животноводстве и научно-обеспечение учебного процесса:1. <https://core.ac.uk/download/pdf/18520193.pdf>
2. AGRICULTURAL RESEARCH COUNCIL INSTITUTE FOR AGRICULTURAL ENGINEERING
3. Agro-processing of field.pdf
4. <https://agro-processing industry is important to the economy>

ИҚТИСОДИЙ ЎСИШНИНГ БАРҚАРОР МУТАНОСИБ РИВОЖЛАНИШИДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲАЖМИ

Ситмуратов Шухрат Тенгелович

ТошДАУ Нукус филиали ассистенти

sitmuratov_1978@inbox.ru

Досымбетова Фарида Ситмуратовна

Нукус компьютер-лингвистика техникуми ўқитувчиси

Аннотация: Иқтисодиётни ривожлантириш ва инвестицияларни фаол жалб этиш соҳасида - макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш, соғлом рақобат, ишбилармонлик ва инвестиция муҳитини тубдан яхшилаш учун зарур шароитларни яратиш, юқори иқтисодий ўсиш суръатларини таъминлаш, “яширин” иқтисодиётга қарши курашиш ва унинг улушкини кескин қисқартишишга катта эътибор қаратилмоқди.

Калит сўзлар: Иқтисодий ўсиш, ривожлантириш, инвестиция, инновация.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармонида, иқтисодиётни тараққий эттириш ва либераллаштириш асосида аҳолининг турмуш фаровонлигини оширишга катта аҳамият берилган.

Ижтимоий соҳани ривожлантириш, жумладан ижтимоий ҳимояни кучайтириш ва меҳнатга ҳақ тўлаш тизимини янада такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилди ва бу аҳолининг реал даромадларини 2017 йилга нисбатан 12 %га ошириш имконини берди.

Иқтисодий ривожланишни рағбатлантириш, ишбилармонлик муҳити ва инвестициявий жозибадорликни яхшилаш, аҳоли даромадларини ошириш ва бизнес учун солиқ юкини камайтиришга қаратилган Ўзбекистон Республикасининг солиқсиёсатини такомиллаштириш концепцияси қабул қилинди. Хусусан, ягона ижтимоий тўлов ставкасининг 12 %гача пасайтирилиши ҳамда юридик шахсларнинг айланмаси (тушуми)дан ундириладиган давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий ажратмаларнинг бекор қилиниши корхоналар ихтиёрида кўшимча маблағлар қолиши учун шарт-шароит яратди.

Солиқ маъмуриятчилигининг моҳиятан янги тартиби жорий этилгани сабабли солиқларнинг прогноздан ошириб бажарилган қисми ҳисобидан маҳаллий бюджетлар ихтиёрида 5,5 триллион сўм маблағ колдирилди. Бу ўтган йилги кўрсаткичларга нисбатан 6 баробар, 2016 йилга нисбатан эса 32 баробар кўпдиди.

Бугунги кунда юртимизда чет эл инвестициялари ҳисобидан қиймати 23 миллиард АҚШ доллари миқдоридаги 456 та лойиха амалга оширилмоқда. 2018 йилда 1080 та лойиха бўйича 52 миллиард АҚШ долларига тенг келишувларга эришилди.

Шу билан бирга, ҳалқ билан очиқ мулоқот ва амалга оширилган ишларнинг танқидий таҳлили натижалари инвестицияларни фаол жалб этиш ва ижтимоий ривожланиш вазифаларини самарали ҳал қилишга тўсқинлик қилаётган қатор муаммолар мавжудлигини кўрсатди.

Макроиқтисодий барқарорлик - иқтисодий ислоҳотларнинг мустаҳкам пойdevоридир. Шунингдек, 2021 йилда иқтисодиётни камидан 5 фоизга ўсишини, бюджет дефицити ялпи ички маҳсулотга нисбатан 5,4 фоиздан ошмаслигини таъминлашимиз зарур. Келгуси 2 йилда эса бюджет дефицитини 2 фоиздан оширмаслик бўйича Ҳукумат зарур чора-тадбирларни белгилаши лозим.

ЯҲМга нисбатан капиталга инвестицияларнинг улуши 2019 йилда 38,1 %ни ташкил этиб, ўтган йилга нисбатан 13,1 % пунктга ошди. (2017 йил 12 %, 2018 йил 25 %). Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар 2019 йилда 3212,3 миллиард сўм.

Ўтган давр ичида иқтисодиётни ривожлантириш ва инвестицияларни фаол жалб этиш соҳасида - макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш, соғлом рақобат, ишбилармонлик ва инвестиция муҳитини тубдан яхшилаш учун зарур шароитларни яратиш, иқтисодиётда давлат иштирокини жиддий равищда камайтириш, юқори иқтисодий ўсиш суръатларини таъминлаш, "яширин" иқтисодиётга қарши курашиш ва унинг улушкини кескин қисқартириш, валюта сиёсатини эркинлаштиришни давом эттириш, барқарор монетар сиёсатни амалга ошириш, иқтисодиётни ривожлантиришга доир стратегик мақсадларга эришишда фаол иштирок этишга қодир малакали кадрларни тайёрлашга катта эътибор қаратилди. Ижтимоий ривожланиш соҳасида - аҳоли ўртасида ишсизликни камайтириш, одамларнинг даромадларини ошириш, фан ва узлуксиз таълимни ривожлантириш, тиббий хизматлар сифатини яхшилаш ва улар билан аҳолини қамраб олишни кенгайтириш, хотин-қизлар ва ёшларни ижтимоий қўллаб-кувватлашни кучайтириш, одамларнинг турмуш шароитларини яхшилаш, уларни муносаб турар жой билан таъминлаш ва фаровонлигини ошириш, жамиятда соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, жисмоний тарбия ва спортни янада оммалаштириш, туризмни ривожлантириш, миллий ғояни шакллантиришга эътибор кучайди.

Асосий капиталга инвестициялар.

Йиллар	Жами, млрд. сўм	Ўсиш суръати	ЯИМ улуси, %	Аҳоли жон бошига, млн. сўм	Ўсиш даражаси, %
2010	457,8	63,1	110,0	276,9	100
2011	842,0	159,9	112,0	497,1	179,5
2012	1145,1	120,4	112,7	668,9	134,6
2013	2003,4	185,7	112,4	1139,2	170,3
2014	3840,3	143,4	108,4	2178	191,2
2015	5757,0	132,8	110,7	3214,2	147,6
2016	3730,2	57,8	118,7	2052,6	63,9
2017	2235,0	49,1	105,7	1213,1	59,1
2018	6046,4	162,2	103,4	3233,8	266,6
2019	8434,6	96,6	106,8	4443,2	137,4

Жорий баҳоларда миллий иқтисодиётга қилинган инвестициялар йилдан-йилга муттасил ошиб бормоқда, уларнинг йиллик ўсиш суръати кейинги 7 йилда ўртача 5,5-6 % атрофида бўйлоқда. Айниқса реал сектор корхоналарига қилинган инвестициялар иқтисодиётни барқарор ривожланишига сабаб бўйлоқда. Инновацион ривожланишда таълим, аҳборот технологиялари ва төғ кон саноатининг роли ҳам юқори бўлганлиги туфайли уларга қилинаётган инвестицияларнинг улуси ортиб бормоқда.

Иқтисодий фаолият турлари бўйича асосий капиталга инвестициялар ҳажми.

Кўрсаткичлар	2016 йил	2017 йил	2018 йил	2019 йил
Инвестициялар ҳажми	3730,2	100	2235,0	100
Бошка фаолият турлари	152,9	4,1	156,5	7
Соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хизматлар кўрсатиш	44,8	1,2	60,3	2,7
Сув таъминоти, канализация, йиғиш ва утилизация қилиш	70,9	1,9	49,2	2,2
Таълим	52,2	1,4	49,2	2,2
Курилиш	156,7	4,2	219,0	9,8
Төғ-кон саноати ва очик конларни ишлаш	466,3	12,5	527,5	23,6
Ташиш ва сақлаш	242,5	6,5	257,0	11,5

Кишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалиги	70,9	1,9	87,2	3,9	314,4	5,2	1164,0	13,8
Улгуржи ва чакана савдо, моторли транспорт воситалари ва мотоциклларни таъмилаш	59,7	1,6	93,9	4,2	66,5	1,1	101,2	1,2
Электр, газ, буғ билан таъминлаш ва ҳавони кондициялаш	52,2	1,4	42,5	1,9	1868,3	30,9	1476,1	17,5
Қайта ишлайдиган саноат	1809,1	48,5	107,3	4,8	526,0	8,7	1138,7	13,5
Үй-жой курилиши	552,1	14,8	585,6	26,2	1076,3	17,8	961,5	11,4

2019 йилда марказлаштирилган молиялаштириш манбаларига 2786,6 миллиард сўм инвестиция маблағлари киритилиб, бу кўрсаткич жами инвестицияларнинг 33,0 фоизини ташкил этди, бу ўтган йилга нисбатан 77,8 фоизга камайган. Марказлаштирилмаган молиялаштириш манбалари ҳисобидан 5648,0 миллиард сўм инвестиция маблағлари киритилиб, бу кўрсаткич жами инвестицияларнинг 67,0 фоизини ташкил этди, бу ўтган йилга нисбатан 9,7 фоизга қўпайган.

Корхоналар ва ташкилотларнинг ўз маблағлари ҳисобидан 2359,5 миллиард сўм, (28,0 %), аҳолининг маблағлари ҳисобидан 848,7 миллиард сўм (10,1 %), 1254,7 миллиард сўмлик хорижий кредитлар (14,9 %), банк кредитлари ва бошқа қарз маблағлари ҳисобидан 482,2 миллиард сўм (5,7 %), тўғридан-тўғри ва бошқа хорижий инвестициялар ва кредитлар ҳисобидан 1957,6 миллиард сўм (23,2 %), Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси ҳисобидан 299,5 миллиард сўм (3,5 %), Сув таъминоти тизимларини ривожлантириш жамғармаси ҳисобидан 60,2 миллиард сўм (0,7%) ва Давлат бюджети ҳисобидан 1172,2 миллиард сўм (13,9 %).

Республикамизнинг инновацияларга асосланган ривожланиш йўлига ўтишга тайёрлигини таҳлил қилишда мамлакат иқтисодиёти янги шароитларга мослашиш учун талай имкониятларга эга эканини қайд этиш жоиз. Бу имкониятлар, биринчи навбатда, юқори таълим салоҳияти, инновация жараёнининг катта имкониятлари ва миллий инновация тизимининг моддий-техника базаси етарлича ривожлангани билан боғлиқ. Айни пайтда, институционал муҳитни ривожлантиришга оид ҳал этилмаган муаммолар, Ўзбекистоннинг билимлар иқтисодиёти томонига ҳаракат қилишига тўсқинлик қилаётган ўзига хос ғовлар ҳисобланади. Бу, хусусан, иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш ва тартибга солиш самарадорлигининг пастлиги, венчур тадбиркорлигининг ривожланмагани, юқори маъмурий тўсиқлардир. Мамлакатда янги иқтисодиётни шакллантириш бўйича мавжуд улкан салоҳиятни амалга ошириш учун замонавий иқтисодиётнинг институционал асосларини ривожлантириш, билимлар иқтисодиёти моддий-техника базасини жадал ўстириш, жумладан, замонавий коммуникация ва алоқа воситаларини оммавий ривожлантириш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдағи ПФ-4947-сонли фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси 28.12.2018.
3. Қорақалпоғистон Республикаси статистика бошқармаси маълумотлари.

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ УЧУН ИҚТИСОДИЙ ЎСИШНИНГ ЭКОНОМЕТРИК ҚҮП ОМИЛЛИ МОДЕЛИ

Ситмуратов Шухрат Тенгелович

ТошДАУ Нукус филиали асистенти

sitmuratov_1978@inbox.ru

Қурбанбоева Замира

Нукус компьютер-лингвистика техникуми ўқитувчиси

Аннотация: Иқтисодий ўсиши бевосита ялпи худудий маҳсулот миқдорининг мутлоқ аҳоли жон бошига ҳамда иқтисодий ресурс харажатлари бирлиги ҳисобига кўпаяши, ҳамда сифатининг яхшиланишида ва таркибининг такомиллашувида ифодаланади. Иқтисодий ўсиши омилларини ўрганиши ҳамда унинг келгусидаги натижалари башорат қилиши борасидаги тадқиқодлар пировардида турли иқтисодий ўсиши моделларининг яратилишига олиб келади.

Калит сўзлар: Иқтисодий ривожланиши, иқтисодий ўсиши, ялпи худудий маҳсулот, аҳоли жон боши, иқтисодий ресурс, иқтисодий салоҳият, инновация.

Мамлакатларнинг иқтисодий ривожланиши қўп омилли ва зиддиятли жараён ҳисобланиб, у асосан иқтисодий ўсишда номоён бўлади. Иқтисодий ўсиш бевосита ялпи худудий маҳсулот миқдорининг мутлоқ аҳоли жон бошига ҳамда иқтисодий ресурс харажатлари бирлиги ҳисобига кўпаяши, ҳамда сифатининг яхшиланишида ва таркибининг такомиллашувида ифодаланади.

Иқтисодчи олимларнинг иқтисодий ўсиш омилларини ўрганиш ҳамда унинг келгусидаги натижалари башорат қилиш борасидаги тадқиқодлари пировардида турли иқтисодий ўсиш моделларининг яратилишига олиб келди.

Мамлакатнинг рақобатбардошлигини ошириш, иқтисодий салоҳиятини юксалтириш, инновацияларни кенг жорий этиш ва шулар асосида ресурслардан

оқилона фойдаланиш учун ишлаб чиқариш жараёнларини иқтисодий-математик усуллар ёрдамида миқдор ва сифат жиҳатидан чуқур таҳлил этишни тақозо этади.

Қорақалпоғистон Республикасининг 2000-2020 йиллардаги маълумотларига асосан, Кобба-Дуглас функциясидан фойдаланиб эконометрик модел тузилиб, қуйидаги маълумотлардан фойдаланилди.

Қорақалпоғистон Республикасининг 2000-2020 йиллардаги макроиқтисодий қўрсаткичлари.¹

Йиллар	Y (ЯҲМ) млрд.сўм.	K (капитал) млрд.сўм.	L (саноат ишчилар сони) минг киши
2000	109.3	35.9	799
2001	152.0	51.8	812.9
2002	214.3	76.0	826.8
2003	323.3	132.5	840.7
2004	386.8	174.3	854.6
2005	523.5	149.3	868.5
2006	711.4	211.7	882.4
2007	996.8	600.2	896.3
2008	1,367.3	837.9	910.2
2009	1,481.9	652.4	924.1
2010	2,012.1	496.4	938
2011	2,596.4	950.3	970.2
2012	3,305.9	1242.1	984.8
2013	4,026.5	2415.0	993.9
2014	5,023.4	3990.6	1011.6
2015	6,227.1	6021.2	1023.7
2016	8,036.0	3778.3	1040.5

¹Қорақалпоғистон Республикаси статистика бошкармаси маълумотлари асосида тайёрланган.

2017	10,243.0	2822.0	1055.9
2018	15,009.4	6757.8	1064.8
2019	19,078.9	8750.6	1063
2020	21,200.9	8167.4	1076.9

Эконометрик модел тузишда ҳозирги замон ахборот технологияларидан фойдаланиб, Excell тизимидағи қуидаги ҳисоблашлар бажарилди.

Қорақалпоғистон Республикасининг 2000-2020 йиллардаги макроиктисодий кўрсаткичлари натурал логарифми.²

Йиллар	ln(Y)	ln(K)	ln(L)
2000	4.7	3.6	6.7
2001	5.0	3.9	6.7
2002	5.4	4.3	6.7
2003	5.8	4.9	6.7
2004	6.0	5.2	6.8
2005	6.3	5.0	6.8
2006	6.6	5.4	6.8
2007	6.9	6.4	6.8
2008	7.2	6.7	6.8
2009	7.3	6.5	6.8
2010	7.6	6.2	6.8
2011	7.9	6.9	6.9
2012	8.1	7.1	6.9
2013	8.3	7.8	6.9
2014	8.5	8.3	6.9
2015	8.7	8.7	6.9

²Қорақалпоғистон Республикаси статистика бошқармаси маълумотлари асосида тайёрланган.

2016	9.0	8.2	6.9
2017	9.2	7.9	7.0
2018	9.6	8.8	7.0
2019	9.9	9.1	7.0
2020	10.0	9.0	7.0

Корреляция коэффициентлари қуидагида бўлди:

Қорақалпоғистон Республикасининг 2000-2020 йиллардаги макроиктисодий кўрсаткичлари жуфт корреляция коэффициентлари.³

	$Ln(Y)$	$Ln(K)$	$Ln(L)$
$Ln(Y)$	1.00		
$Ln(K)$	0.98	1.00	
$Ln(L)$	0.99	0.98	1.00

ЯХМга асосий капиталга киритилган инвестициялар ҳамда ишчи кучининг таъсирини баҳолаш учун амалга оширилган регрессион таҳлил натижалари.⁴

Натижа	
<i>Регрессия статистикаси</i>	
Кўпхадли R	0.995954
R-квадрат	0.991924
Нормалаштирилган квадрат	R- 0.991027
Стандарт хато	0.152464
Кузатув сони	21

³Қорақалпоғистон Республикаси статистика бошқармаси маълумотлари асосида тайёрланган.

⁴Қорақалпоғистон Республикаси статистика бошқармаси маълумотлари асосида тайёрланган.

Дисперсион таҳлил					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	2	51.39364	25.69682	1105.469	1.46E-19
Қолдик	18	0.418413	0.023245		
Жами	20	51.81205			
	<i>Коэффициентлар</i>		<i>Стандарт хато</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-қиймати</i>
Y-эркин хад	-79.26442078		11.61071246	-6.826835223	2.16848E-06
ln(K)	0.226525901		0.101699169	2.227411513	0.038918575
ln(L)	1.245582133		0.179259847	6.948472592	1.71488E-06

Кобба-Дуглас ишлаб чиқариш функцияси

$$Y = \gamma K^\alpha L^\beta$$

Бунда,

Y – мамлакатимиз бўйича ЯҲМ ҳажми (млн сўм)

K – республика миқёсидаги асосий фондлар ҳажми (млн сўм)

L – ишлаб чиқаришдаги ва хизматчиларнинг сони (минг киши)

α, β, γ – маълумотлар асосида ҳисобланадиган статистик параметрлар.

Агар Кобба-Дуглас функциясида $\alpha + \beta > 1$ бўлса, бундай иқтисодий ўсиш интенсив, агар $\alpha + \beta < 1$ экстенсив иқтисодий ўсиш.

Агар иқтисодиётда интенсив омиллар таъсири натижасида иқтисодий ривожланиш юз берса, у ҳолда Кобба-Дугласнинг моделида $\alpha + \beta > 1$ га teng. Бу ҳолда иқтисодий ўсишни таҳлил қилаётганда ҳар бир омилнинг иқтисодий ўсишдаги вазни яъни комбинациясини самарасини топишимиз мумкин. Бунинг учун авваламбор миллий иқтисодиётнинг реал моделини яратишга ҳаракат қиласиз.

Куйидаги регрессия чизиги логарифм шаклида Корақалпоғистон Республикасиининг 2000-2020 йилдаги ҳолатига биноан асосланган.

Демак, юқоридаги берилган маълумотларга асосан корреляция ва регрессия коэффициентларидан фойдаланиб куйидаги функция ишланди, Кобба-Дуглас модели асосида.

$$Y = \gamma K^\alpha L^\beta$$

Бу ерда Кобба-Дуглас функцияси даражали функция ҳисобланиб, уни логарифмлаб чизикли кўринишга келтирилди.

$$\ln Y = \ln \gamma + \alpha \ln K + \beta \ln L$$

$$\ln Y = -79,3 + 0,23 \ln K + 1,25 \ln L$$

$$Y = 3,7 * 10^{-35} K^{0,23} L^{1,25}$$

$$\vartheta_K = 0,23 \text{ ва } \vartheta_L = 1,25 \text{ эластиклик коэффициентлари}$$

Юқоридаги маълумотларга асосан кўриб чиқаётган моделимизда демак, меҳнатни 1 %га оширсақ, эластиклик коэффициенти 1,25га ошди, агар капитални 1 %га оширсақ эластиклик коэффициенти ишлаб чиқариш 0,23га ошади, ҳисобга олинмайдиган омиллар эса деярли нольга teng.

Шу даврга эркин ҳадсиз ҳисобланган ишлаб чиқариш функцияси куйиддагича бўлди:

$$\ln Y = 0,905 \ln L + 0,219 \ln K$$

Функцияни барча мезонлар бўйича текшириш яхши натижа берди.

Ишлаб чиқаришда қатнашган ресурсларнинг (капитал ва меҳнат) маржинал самарадорлигини ҳисоблаймиз:

$$\frac{\partial Y}{\partial L} = \frac{0,905 * 574}{1118} = 46464 \frac{\text{сум}}{\text{киши}}$$

$$\frac{\partial Y}{\partial K} = \frac{0,219 * 696}{1118} = 0,1363 \frac{\text{сум}}{\text{сум}}$$

Ишлаб чиқариш функциясидан омилларнинг ўзаро алмашинув маржинал чегарасини топамиз, яъни у маржинал самарадорликларнинг нисбатига teng:

$$\frac{\partial Y}{\partial L} \Big/ \frac{\partial Y}{\partial K} = \frac{46464}{0,1363} = 340895$$

Изокванта чизигини топамиз, у капитални иш кучи билан маржинал чегарасини топишга хизмат қилади.

$$Y = L^{0,905} K^{0,219} \quad \text{яъни} \quad K = \left(\frac{Y}{L^{0,905}} \right)^{\frac{1}{0,219}} = \left(\frac{Y}{L^{0,905}} \right)^{4,57}$$

Мехнат ресурсларини капитал билан алмаштиришнинг бир неча комбинациялари келтирилган. Кейинчалик омилларнинг умумий самарадорлигини (TFP) аниқладик. У қуйидаги формула орқали топилди:

$$\text{Total Factor Productivity} = \overline{y - \beta \ell - \alpha k}$$

$$\text{яъни } 10,9 - 0,905 * 2,77 - 0,219 * 21,3 = 10,9 - 2,507 - 4,665 = 3,728 \quad \lambda = 3,728.$$

Демак, 2000-2020 йиллар даврида, Қорақалпоғистон Республикасида ўртача ўсиш суръати 10,9 %ни ташкил қилган шундан 3,728 %и (34,2 %) инновация, таркибий ўзгаришлар, ишчи кучи ва капиталдаги сифат ўзгаришларига тўғри келади. Демак, келажақда миллий иқтисодиётимизда ишлаб чиқаришни ривожлантириш учун аввало ишчи кучига ва ундан кейин капиталга инвестиция киритиш республикамиз ривожига катта ҳисса қўшади деб ҳисоблаймиз.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 28-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(23-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.05.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000